

Кочкорова Г.А.

МУГАЛИМДИ ДАЯРДОО ПРОЦЕССИНДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫК
КОМПЕТЕНЦИЯЛАРДЫ КАЛЫПТАНДЫРУУ

Кочкорова Г.А.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ
В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ

G. Kochkorova

FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCIES
IN THE TEACHER PREPARATION PROCESS

УДК: 372.8.368

Бул макала биз «Педагогика жана баишталгыч билим берүү» багыты боюнча бакалавриат жана магистратура программасынын өздөштүрүүнүн натыйжаларына талаптарды мамлекеттик билим берүү стандарттарында көрсөтүлгөн баалуулук жана семантикалык көрсөтмөлөрдүн негизинде экологиялык ишмердүүлүктө болочок мугалимдердин компетенцияларын калыптандыруу контекстинде талдап көрөлү. «Педагогика жана баишталгыч билим берүү» багытынын профилине ылайык айлана-чөйрөнү коргоо боюнча атайын компетенциялар өзүнчө аныкталат, аларды бакалавр бүтүрүүчүсү өздөштүрүүсү керек. Жогорку окуу жайларында экологиялык билим берүүнүн активдүү формаларынын бири студенттерди даярдоо профилине карабастан экологиялык багыттагы иш-аракеттердин ар кандай түрлөрүнө – айлана-чөйрөнү коргоо, жаратылышты калыбына келтирүү болуп саналат. Студенттер экологиялык волонтердук кыймылга, коомдук жайларды жашылдандырууга жана бакчаларга жигердүү катыша алышат. Ошентип, Баткен мамлекеттик университетинин Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун студенттери түрдүү деңгээлдеги экологиялык иш-чараларга активдүү катышып келүүдө.

Негизги сөздөр: экология, компетенция, педагогика, айлана-чөйрө, студент, жогорку окуу жайы, инсан, маданият.

В данной статье мы анализируем требования к педагогическим компетенциям будущих учителей по направлению «Педагогика и методика начального образования» в контексте формирования компетенций будущих учителей в экологической деятельности на основе ценностно-смысловых ориентиров, указанных в государственных образовательных стандартах Кыргызской Республики. По профилю направления «Педагогика и методика начального образования» отдельно определены специальные компетенции по экологии, которыми должен овладеть бакалавр. Одной из наиболее активных форм экологического образования в высшей школе, независимо от профиля подготовки студентов, являются различные виды природоохранной деятельности - охрана окружающей среды, восстановление природы. Студенты могут активно участвовать в экологическом волонтерском движении, озеленении общественных мест. Так, студенты Кызыл-Кийского гуманитарно-педагогического института Баткенского государственного университета активно участвуют в экологической деятельности различного уровня организованной в городе.

Ключевые слова: экология, компетенция, педагогика, окружающая среда, студент, высшее учебное заведение, личность, культура.

In this article, we analyze the requirements for the results of undergraduate and graduate programs in "Pedagogy and Primary

Education" in the context of the formation of competencies of future teachers in environmental activities based on the values and semantic guidelines specified in state educational standards. According to the profile of the direction «Pedagogy and Primary Education», special competencies in environmental protection are defined separately, which must be mastered by a bachelor. One of the most active forms of environmental education in higher education, regardless of the profile of training students, is various types of environmental activities - environmental protection, nature restoration. Students can actively participate in the environmental volunteer movement, landscaping of public places and more. Thus, students of the Kyzyl-Kiya Humanitarian-Pedagogical Institute of Batken State University are actively involved in environmental activities at various levels.

Key words: ecology, competence, pedagogy, environment, student, higher education institution, personality, culture.

Дүйнөлүк экологиялык кризистин катаал шарттарында жана кризистен чыгуунун зарылчылыгы экологиялык шарттарды аткаруу, адамдын ишмердүүлүгүнүн бардык тармактары үчүн милдеттүү жана артыкчылыктуу экендигин талап кылат. Азыркы шарттарда Кыргызстандагы инновациялык өнүгүү стратегиясын ишке ашыруу адам менен жаратылыштын ортосундагы мамилени оптималдаштырууга, алдыңкы ата мекендик жана чет элдик жетишкендиктердин негизинде экологиялык коопсуздукту жогорулатууга багытталган кадрларды даярдоону талап кылат.

Коомго экологиялык билим берүүнүн негизги максаты – жогорку экологиялык маданиятка ээ, тынымсыз өзүн-өзү өнүктүрүүгө багытталган, тез өзгөрүп жаткан социалдык-экологиялык шарттарга ыңгайлашууга гана эмес, ошондой эле экологиялык өнүгүүнү да так түшүнө алган, социалдык активдүү инсанды калыптандыруу. Жасалган иш-аракеттердин экологиялык кесепеттери жана алардын экологиялык иш-аракеттеринин замандаштары жана урпактарынын алдындагы жоопкерчилигин сезүү, ар бир адамдын милдети экендигин калыптандыруу зарыл [10].

Жогорудагы максат Кыргыз Республикасынын 1999-жылдын 16-июну №53 «Айлана-чөйрөнү коргоо жөнүндө» мыйзамынын 48-беренесинде Экологиялык билим берүү жана тарбиялоо «Зарыл билимдерди берүү, коомдун экологиялык маданиятын жана адистердин кесиптик даярдыгын жогорулатуу максатында

айлана-чөйрөнү коргоо багытында үй-бүлөдөн жана мектепке чейинки мекемелерден тартып үзгүлтүксүз билим берүү жана тарбиялоо камсыз кылынат.

Айлана-чөйрөнү коргоонун, билим берүүнүн мамлекеттик органдары, башка мамлекеттик органдар жана коомдук уюмдар, массалык маалымат каражаттары экологиялык билимдерди жайылтат жана айлана чөйрөгө, жаратылыш ресурстарына карата аяр мамилени пропагандалоону жүргүзөт.

Жалпыга бирдей милдеттүү экологиялык билим берүү жана жаш муундарга, окуучуларга жана бүткүл калкка экологиялык билим берүү мекемелеринин экологиялык билим берүүнүсүнүн системасын иштеп чыгууга багыттайт.

Бирок, экологиялык билим берүүнү долбоорлоо тармагында бүгүнкү күндө татаал жана карама-каршы жагдай түзүлүп жатат. Бир жагынан окуучунун инсандыгын руханий-адептик жактан өнүктүрүүнүн багыты катары экологиялык билим берүүнүн мааниси өсүүдө, атап айтканда:

- айлана-чөйрөнү коргоо боюнча иш-чараларды уюштурууда так маалыматтарды пайдалануу ыкмалары артыкчылыктуу болуп жатат;

- экологиялык маданиятка жана этикага суроо-талап өсүүдө;

- коомдун туруктуу өнүгүү принциптери жаңыланды.

Башка жагынан алып караганда, азыркы мектеп билим берүүсүндө экология боюнча өзүнчө курс жок, мамлекеттик билим берүү стандартын иштеп чыгуучулар мугалимдердин алдына башталгыч класстар үчүн жалпы билим берүү предметтеринин алкагында экологиялык компоненттүүлүктү калыптандыруу милдетин коюшту. Окуу планынын вариативдик бөлүгүнүн мектеп компонентинин бир бөлүгү катары жогорку класстын окуучулары үчүн өзүнчө экологиялык курс каралган. Ошого карабастан, экологиялык билим берүүнүн жана тарбиялоонун маанилүүлүгү мамлекеттик билим берүү стандартынын материалдарында негизги талаптар коюлган.

Ушуга байланыштуу жаңы социалдык-маданий жана экологиялык кырдаал мугалимдин иш аракетинде дүйнөлүк экологиялык кризистен чыгуудагы ролун жана анын ишмердүүлүгүнүн мазмунун олуттуу түрдө өзгөрттү жана аны тар кесиптик предметтик компетенциянын чегинен чыгарып, мугалимдин жоопкерчилигин күчөттү. Билим берүү тармагындагы адистин жаңы профессионалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун зарылдыгын жараткан жаш муунга экологиялык билим берүүнүн натыйжаларды калыптандыруу зарыл.

Экологиялык-педагогикалык компетенттүүлүк социалдык тажрыйбадагы көптөгөн тармактарында талап кылынат; жалпы жана кесиптик билим берүү системасында кошумча билим берүү мекемелеринде

жана социалдык чөйрөдө, массалык маалымат каражаттарында, коомдук уюмдарда, айлана-чөйрөнү башкарууда, экотуризмде ж.б.

Болочок мугалимдин экологиялык компетенттүүлүгүн калыптандыруу экологиялык мамилеге негизделген, мында билим берүү процесси болочок мугалимдин инсандык профессионалдык жана кесиптер аралык сапаты катары экологиялык маданиятты калыптандырууга багытталган.

Ю.В. Гришаева мугалимдин экологиялык компетенттүүлүгүн анын педагогикалык өз ара аракеттенүүнүн бардык катышуучуларынын экологиялык маданиятынын деңгээлин жогорулатууга көмөктөшүүчү эффективдүү экологиялык билим берүү чөйрөсүн түзүүгө жана колдоого багытталган экологиялык-педагогикалык ишмердүүлүккө жөндөмдүүлүгү жана даярдыгы катары түшүнүү керек деп белгилейт.

Өз кезегинде педагогикалык ЖОЖдун студентинин экологиялык компетенттүүлүгү аны даярдоонун зарыл деңгээли болуп саналат, анын ичинде экологиялык (экологиялык-педагогикалык) иш-аракеттердин баалуулуктары жана маанилери, негизги экологиялык билимдер, ошондой эле социалдык маанилүү экологиялык көйгөйлөрдү чечүү тажрыйбасы. практикалык экологиялык иш-чараларга негизделген көйгөйлөр. Инсандын экологиялык компетенттүүлүгү негизги компетенциялардын негизинде түзүлөт.

Маалыматка ылайык, С.Н. Глазачев «Инсандын экологиялык маданияты» концепциясынын маанилүү аспектилери ачып берүүчү болочок мугалимдин инсандык экологиялык компетенттүүлүгүнүн негизги системасы төмөндөгүчө берилген:

- жаратылыш чөйрөсүнө анын жалпы адамзатка баалуулугун таануунун негизинде жоопкерчиликтүү мамиле жасоо жөндөмүнө ээ;

- азыркы социалдык-экономикалык өнүгүүнүн табигый чектеринин маңызын жана экологиялык кризистин себептерин түшүнөт;

- өзүнүн ишинин натыйжаларына жана экологиялык шайкештик (биосфералык шайкештик), жаратылышка зыян келтирбөө же минималдаштыруу жагынан баа бере алат;

- табигый иш-аракет жана жүрүм-турум көндүмдөрүн ээлейт;

- жаратылыш чөйрөсүнүн бузулуу коркунучун эмоционалдык түрдө баамдай алат, аны коргоого жана сактоого эрктүүлүгүн көрсөтө алат;

- экология жана жаратылышты пайдалануу жаатындагы иш-аракеттерге муктаждыгы бар;

- табиятты баалоо сезими бар, анын улуулугун жана сулуулугун баамдай алат;

- жаратылыштын кооз жерлеринде болуу менен жаратылыш менен баарлашууга муктаждыгы бар;

- бүтүндөй дүйнө таанымы жана көз карашы бар.

Албетте, «Инсандын экологиялык маданияты» деген баштапкы концепциядан айырмаланып мамлекеттик билим берүү стандарттары тарабынан компетенциялар түрүндө аныкталган. Формалдаштырылган мүнөздөмөлөр системасы өлчөө, баалоо сыяктуу кээ бир технологиялык операцияларга өтүүгө мүмкүндүк берет. ЖОЖдун студенттеринин экологиялык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун көрсөткүчтөрүнө төмөнкүлөр кирет:

- экологиялык маселелерге кызыгуунун туруктуулугу, экологиялык билим деңгээлин жогорулатуунун зарылчылыгы,

- экологиялык иш-чараларга катышуу мотивдери, жеке экологиялык баалуулуктардын басымдуу мүнөзү.

- студенттер үчүн маанилүү мамлекеттик айлана-чөйрөнү сактоо жана жакшыртуу боюнча практикалык иштерге катышуу тажрыйбасы.

"Педагогика жана башталгыч билим берүү" багыты боюнча бакалавриат жана магистратура программаларын өздөштүрүүнүн натыйжаларына талаптарды мамлекеттик билим берүү стандарттарында көрсөтүлгөн баалуулук жана семантикалык көрсөтмөлөрдүн негизинде экологиялык ишмердүүлүктө болочок мугалимдердин компетенцияларын калыптандыруу контекстинде талдап көрөлү. «Педагогика жана башталгыч билим берүү» багытынын табият таануу профилдерине ылайык айлана-чөйрөнү коргоо боюнча атайын компетенциялар өзүнчө аныкталат, аларды бакалавр бүтүрүүчүсү өздөштүрүүсү керек:

- экологиялык кырдаалга баа берүү жана адамдын өмүрүнө жана ден соолугуна коркунуч туудурган шарттарда коопсуздукту камсыздоо боюнча чечимдерди кабыл алуу.

- глобалдуу экологиялык проблемалар жана жаратылышты сактоонун экологиялык принциптери, жаратылыш ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу, энергияны үнөмдөө жана климаттын өзгөрүшүнүн кесепеттерин жоюу.

- айлана-чөйрөнү коргоо, жаратылыш ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу, энергияны үнөмдөө, өзгөчө кырдаалдарда алдын алуу, аракет кылуу ж.б. көндүмдөрүнө ээ болууга.

550700 Педагогика багытынын Мамлекеттик билим берүү стандарты экологиялык көйгөйлөрдү аныктаганын эске алуу менен:

- 1) негизги мектептер үчүн жалпы билим берүү предметтеринин алкагында экологиялык компоненттүүлүктү киргизүү;

- 2) экологиялык потенциалдын жетишсиз пайдаланылышы, университеттин шарттарында гуманитардык профилдеги студенттерге ар кандай дисциплиналардын экологиялык компонентинин мазмунун ачуу жана көрсөтүү зарылчылыгы келип чыгат.

Баткен мамлекеттик университетинин Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун шартында «Педагогикалык билим берүү» багыты боюнча окуу пландарына Экология предмети киргизилип, студенттерге билимдердин, көндүмдөрдүн базасы берилди жана алардын келечектеги практикалык ишмердигинде экологиялык билим берүүнү ишке ашыруу үчүн жөндөмдүүлүктөрүн жогоруда айтылгандар бакалавриат алкагында компетенттүүлүккө негизделген мамилени ишке ашыруунун маанилүүлүгүн аныктайт. Ал билим берүү процессинде класстан тышкаркы иштер менен айкалыштырып, калыптандыруу жана өнүктүрүү максатында студенттердин кесиптик чеберчилигинде сабактарды өткөрүүнүн активдүү жана интерактивдүү формаларын кеңири колдонууну караштырат.

«Экология» предметинде компетенттүүлүктүү мамилени ишке ашырууда мугалимдин иш-аракети көйгөйлүү кырдаалдарды уюштуруудан турат, анын каражаттары: көйгөйлүү тексттер, адабияттар, белгилүү бир маселе боюнча бир катар пикирлер жана көз караштар, экологиялык проблемалар;

- реалдуу жашоого кайрылуу жана илимий фактылар менен байланышы ж.б. Бул курста окутуунун интерактивдүү ыкмалары жана аларды ишке ашыруунун төмөнкү формалары колдонулат:

- көйгөйлүү презентация – көйгөйлүү мүнөздөгү лекция;

- контролдук презентация – каталары бар лекция; изилдөө ыкмасы

- проблемалык мүнөздөгү практикалык жана теориялык милдеттер;

- мээ чабуулу ыкмалары – дискуссиялар, көйгөйлүү мүнөздөгү чыгармачылык тапшырмалар ж.б.

«Экология» предмети боюнча болочок мугалимдерди даярдоо процесси төмөнкү принциптерге негизделет:

- чыныгы экологиялык проблемаларга негизделген ситуациялуулук; көп контекст - билим берүүнүн ар кандай чөйрөлөрүндө экологиялык материалды пайдалануу;

- педагогикалык, психологиялык, социалдык, экономикалык, химиялык ж.б.;

- социалдаштыруу - мамлекеттик жана коомдук экологиялык уюмдардын өкүлдөрү менен студенттердин жолугушууларын уюштуруу;

- экология тармагындагы эксперттердин жана адистердин мастер-класстары.

Окуучулардын экологиялык компетенттүүлүгүн калыптандырууда жаратылыш менен түз байланыш маанилүү орунду ээлейт, анткени ар кандай профилдеги мугалим төмөнкүдөй иш-чараларды уюштура алат:

- о окуучулардын жана чондордун арасында жаратылышты коргоо идеяларын жайылтуу;

○ мектептин айланасын таза кармоого;
○ жаратылышты коргоо иш-чараларына атанелерди, жергиликтүү бийлик органдарынын, коруктардын, музейлердин, китепканалардын, коомдук уюмдардын өкүлдөрүн ж.б. тартууга [4].

Жогорку окуу жайларында экологиялык билим берүүнүн активдүү формаларынын бири студенттерди даярдоо профилине карабастан экологиялык багыттагы иш-аракеттердин ар түрдүү түрлөрүнө – айлана-чөйрөнү коргоо, жаратылышты калыбына келтирүү болуп саналат. Студенттер экологиялык волонтердук кыймылга, коомдук жайларды жашылдандырууга жана башкаларга жигердүү катыша алышат. Ошентип, Баткен мамлекеттик университетинин Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун студенттери түрдүү деңгээлдеги экологиялык иш-чараларга активдүү катышып келүүдө.

1) Азыркы Кыргызстандын тарыхындагы масштабдуу жарандык акцияда - Таштанды чогултууга «Келгиле!»;

2) «Жашыл Шаар» Шаардык акциясынын алкагында студенттер көрктөндүрүүгө жана айлана чөйрөнү тазалоого катышуу менен коомдук экологиялык кыймылдын демилгесин активдүү колдошту;

3) «Блогер таштандыга каршы» Шаардык экологиялык акциясынын алкагында өткөрүлгөн жалпы шаардык ишембилик өткөрүү.

Жаратылыш чөйрөсүнүн сапатын жакшыртууга, жаштардын экологиялык билиминин жана маданиятынын деңгээлин жогорулатууга багытталган бул иш-чаралардын алкагында активдүү жарандык позиция (адеп-ахлактык, патриоттук тарбиялоо) калыптанууда.

Ошентип билим берүүдөгү экологиялык маселелер коомдун туруктуу өнүгүүсүнүн социалдык, табигый жана технологиялык компоненттеринин ортосундагы спецификалык байланышты көрсөтүү үчүн эң ийгиликтүү материал болуп саналат. Азыркы учурда келечектеги мугалимдерди даярдоодо экологиялык билим берүүнүн максаты билим жана көндүмдөрдү

калыптандыруу эмес, экологиялык аң-сезимди, ой жүгүртүүнү, маданиятты өнүктүрүү болуп саналат, «Педагогикалык жана башталгыч билим берүү усулу» багыты боюнча ал мамлекеттик билим берүү стандартында компетенция түрүндө чагылдырылган. Экологиялык компетенцияларды калыптандырууга багытталган предмет - Экология. Студенттер глобалдык гана эмес, ошондой эле жергиликтүү, тактап айтканда, өздөрүнүн чөлкөмүндөгү экологиялык абал жөнүндө билимдерди алуулары маанилүү. Демек, экологиялык кризистен чыгуунун эң маанилүү звеносу болуп окуучулардын экологиялык маданиятын тарбиялоо процессин практикалык түрдө уюштура алган мугалимди даярдоо болуп саналат, мында экологиялык компетенцияларды калыптандыруу негизги - милдет болуп саналат.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын 1999-жылдын 16-июну №53 «Айлана-чөйрөнү коргоо жөнүндө» Мыйзамы.
2. Боркошев М.М. Экскурсиялар аркылуу эстетикалык жана этикалык тарбия берүүнү уюштуруу. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. №10. - 2016. - С. 104-107.
3. Боркошев М.М., Тешебаев А.К., Жакыпова Г. Кыргызстандын оюндары тарыхый эстеликтерде. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. №10. - 2016. - С. 86-92.
4. Глушкова Л.С. Экологическая компетентность преподавателя: проблемы и пути формирования. Непрерывное профессиональное образование: Сб. науч. Стат. / под ред. Н.Ю. Никулиной, С.Г. Шпилевой. - Калининград: Изд-во РГУ им. И.Канта, 2006.
5. Становление эколого-педагогической компетентности специалиста в области образования. Автореф. дисс. на соиск. уч.ст. д.пед.н. - Санкт-Петербург, 2007. - 41с.
6. Хуторской А.В., Хуторская Л.Н. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр. / Под ред. А.А. Орлова. - Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л.Н. Толстого, 2008. - Вып. 1.
7. Курманкулов Ш. Мугалимдин (окутуучунун) ийгиликтүү билим берүү формуласы. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2014. №. 1. С. 242-245.